

Dubravko Radošević*

UDK 338.27

Izvorni znanstveni rad

NOVA RAZVOJNA PARADIGMA - STVARA LI SE NOVI MODEL GOSPODARSKOG I SOCIJALNOG RAZVITKA: “POST-WASHINGTONSKI KONSENZUS”?**

Autor u radu razmatra promjene u modelu gospodarskog i socijalnog razvitka, poznatom pod nazivom “Washingtonski konsenzus”, kako ga je formulirao John Williamson s Instituta za međunarodnu ekonomiju iz Washingtona. Na osnovi njegove primjene u desetak godina u Latinskoj Americi, ali, uz manje nadopune, i u postkomunističkim, tranzicijskim ekonomijama, model je kritički valoriziran. Skupina (latino)američkih ekonomista, analizirala je primjenu modela u Latinskoj Americi, pa je razradila određene preporuke za one koji odlučuju o gospodarskoj politici. Spomenute preporuke nadopunjuju razvojni model u takvoj mjeri da bi se mogao smatrati novim modelom razvitka. Takav novi model gospodarskog i socijalnog razvitka, autori su nazvali “Post – Washingtonskim konsenzusom”. Autor ovoga rada razmatra glavne aspekte novoga modela razvitka, ali i konkretne implikacije koje ovaj model može imati na model gospodarskog i socijalnog razvitka Hrvatske. Zaključak je istraživanja da je potrebna rekonceptualizacija postojećeg hrvatskoga modela razvitka, i to na osnovnim postavkama “Post – Washingtonskog konsenzusa”.

* D. Radošević, mr. sc., savjetnik predsjednika Republike Hrvatske za gospodarstvo. Ovaj je rad prezentiran na 11. tradicionalnom savjetovanju Hrvatskog društva ekonomista u Opatiji, 12.-14. XI. 2003.

** Rad predstavlja stručne stavove samog autora i ničim ne obvezuje Ured predsjednika Republike Hrvatske ili/i Ekonomski institut Zagreb, institucije u kojima autor sada profesionalno djeluje.

Uvod

U ovome radu analizira se razvojni model poznatom pod imenom “Washingtonski konsenzus”. Model je definirao John Williamson, iz Instituta za međunarodnu ekonomiju iz Washingtona. Tim se modelom ekonomskog razvitka koristila neoliberalna škola mišljenja, a neki su ga ekonomisti nazvali manifestom “tržišnog fundamentalizma”. Ipak, ideologijske konsideracije mogu se sasvim zanemariti, jer u tranzicijskim ekonomijama djeluje tzv. fenomen “institucionalne hipokrizije” (Močnik, 1999).

Ova razvojna politika nalazi se, međutim, u fazi kritičkoga preispitivanja. John Williamson analizirao je sa skupinom ekonomista primjenu ovoga modela u Latinskoj Americi, pa je na osnovi empiričke analize formulirao određene preporuke za vođenje nove razvojne politike. Dani Rodrik formulirao je “Dopunjeni Washingtonski konsenzus”. Međunarodne institucije, pak, usuglasile su se o novim aspektima razvojne politike u sklopu tzv. “Konsenzusa iz Monterreya”. Tako se postupno stvara novi razvojni model, uvjetno nazvan “Post – Washingtonski konsenzus”.

Ta promjena razvojne paradigme imat će odraza na politiku međunarodnih financijskih institucija, ali i na hrvatsku razvojnu politiku. Stoga se u ovome radu daju osnovne naznake implikacija novog razvojnoga modela na hrvatsku strategiju gospodarskoga razvitka.

Washingtonski konsenzus

Ramachandran Narayan (2003.) smatra da je “Washingtonski konsenzus” mrtav, i da danas prevladava koncept razvojne politike, koji je nazvao “get growth going” (GGG), odnosno “pokrenimo ekonomski rast”. GGG još uvijek nije takav koncept koji bi postao nekom novom vrstom razvojnog konsenzusa, ali se u njegovoj osnovi nalazi osnovni princip da je za poticanje potražnje dobra svaka ekonomska politika koja daje željene rezultate.

“Washingtonski konsenzus” bio je formuliran godine 1990. u deset osnovnih preporuka prema kojima će voditi zdravu razvojnu politiku u Latinskoj Americi institucije iz Washingtona (MMF, Svjetska banka i druge). To su sljedeće preporuke: fiskalna disciplina; preusmjeravanje javnih rashoda; porezna reforma; liberalizacija financijskog sustava; jedinstveni devizni tečaj, utvrđen na konkurentskoj razini; vanjskotrgovinska liberalizacija; otvorenost prema stranim ulaganjima; privatizacija; deregulacija i jasna vlasnička prava.

Sadržaj i naziv koncepta postali su kontroverznim. Najvažnije preporuke odnosile su se na fiskalnu i monetarnu disciplinu, liberalizaciju vanjske trgovine i investicija, i na sveobuhvatnu privatizaciju i deregulaciju (www.iie.com/jwilliamson.htm).

John Williamson ukazuje kako njegove preporuke nisu sadržale slobodno kretanje kapitalnih tijekova, monetarizam, “ekonomiku ponude” (minimalne poreze) i koncept tzv. “minimalne države”. Takva je dopuna koncepta razvitka, prema Williamsonu, posljedica neokonzervativnih programa Margaret Thatcher i Ronalda Reagana. Sa druge strane, makroekonomska disciplina/stabilnost, privatizacija, tržišna ekonomija i slobodna trgovina predstavljaju dodirne elemente s neoliberalnim ekonomistima okupljenima u društvu Mont Pellerin i s idejama Milтона Friedmanna i Friedricha von Hayeka.

“Washingtonski konsenzus”, primarno zamišljen kao model razvitka za zemlje Latinske Amerike, poslije je primijenjen i kao razvojni model za postkomunističke, tranzicijske ekonomije u Srednjoj i Istočnoj Europi. Williamson (1991.) analizira modele prijelaza na tržišno gospodarstvo. Vrijednost ovoga dijela bila je u izraženoj sumnji u mogućnosti primjene “šok – terapije” (strategija “big – banga”) i u njegovom opredijeljenju za postupno modeliranje sustava (strategija “gradualizma”).

Primjena “Washingtonskog konsenzusa” u Latinskoj Americi nije dala očekivane rezultate. Neki autori govore o “izgubljenoj dekadi” u razvojnog smislu. Ostvarene su niske stope ekonomskog razvitka, nisu ispravljene nejednakosti u distribuciji dohodaka i iskorjenjivanje siromaštva, a najveće zemlje Latinske Amerike – Argentinu i Brazil – pogodile su snažne ekonomske i financijske krize.

Skupina ekonomista okupljenih u washingtonskom Institutu za međunarodnu ekonomiju, predvođenima Pedrom Pablom Kuczynskim i Johnom Williamsonom (2003.) posebno je analizirala ekonomski razvitak Latinske Amerike i formulirali prijedloge koji predstavljaju novu agendu (“After The Washington Consensus: Restarting Growth and Reform in Latin America”), promjenu modela razvitka implementiranog “Washingtonskim konsenzusom”.

Te se preporuke čine zanimljivima radi rekonceptualizacije strategije razvitka u uvjetima globalizacije u tranzicijskim ekonomijama, uključivši Hrvatsku.

“Post – Washingtonski konsenzus”

Preporuke bi se mogle klasificirati u četiri glavne skupine mjera nove razvojne politike. Prva skupina, predstavlja mjere za sprečavanje kriza; druga, završetak “reformi prve generacije”; treća, institucionalne reforme, odnosno “reforme dru-

ge generacije”; i, četvrta, distribuciju dohotka i socijalnu politika. U nastavku se analiziraju jačanje uloge države; promjene fiskalne politike; financijski sustav; monetarna i tečajna politika; vanjskotrgovinska liberalizacija i, političke pretpostavke za “reformе druge generacije”.

Efikasnija država

Postupno se mijenjaju pogledi na odnos države i ekonomskog razvitka. Primjerice, Svjetska banka odustala je od podrške ideji “minimalne vlade”. Ona je shvatila da ne može biti održivog ekonomskog razvitka, ako nema uspješne moderne države. Izvješće o razvoju Svjetske banke za godinu 1997., “Država u promjenljivom svijetu” (“The State in a Changing World”, 1997, “Development Report”), započinje izjavom da je “završen razvitak pod dominacijom države, ali je jednako tako završen i razvitak bez države. Dobra vlada nije luksuz, nego vitalna potreba. Bez uspješne države održivi je rast, bilo ekonomski, bilo socijalni, nemoguć”. Svjetska banka opisuje glavne usluge koje osigurava država. To su: osnovice zakonitosti (“vladavina prava”) i efikasno sudstvo, stabilna makroekonomija, osnove javnog zdravstva, opće osnovno obrazovanje, primjerena prometna infrastruktura i minimalna mreža socijalne sigurnosti. U svim dosadašnjim raspravama, međutim, još uvijek nedostaje definiranje ekonomske uloge države. Teoretska osnova regulativne funkcije države u ekonomiji, zasnovana je na “teoriji imperfektnosti tržišta” i “teoriji asimetričnih informacija” tržišnih agenata, za koju je Stiglitz dobio Nobelovu nagradu iz ekonomskih znanosti (opširnije vidjeti u: Stiglitz, 2002.).

“Post – Washingtonski konsenzus” polazi od umjerene regulativne uloge države u ekonomiji, posebice u onim oblastima gospodarstva koje su privatizirane (javna infrastruktura, financijski sustav, itd.). Država mora postati efikasnijom, sa profesionalnom javnom upravom, koja se zasniva na kompetenciji.

Fiskalna politika

Fiskalna bi politika morala djelovati preventivno u sprečavanju dužničke krize, odnosno morala bi imati anticikličko djelovanje. Naime, u uvjetima privredne ekspanzije, fiskalna politika u zemljama Latinske Amerike nije djelovala na smanjivanje budžetskih deficita.

Osim toga, vlade moraju izbjeđavati stvaranje “dvostrukih deficita” - deficita platne bilance popraćenog s deficitom budžeta – te kumuliranje javnog duga iznad

određene održive razine. Također, potrebno je visinu fiskalnoga deficita održavati na razini javnih investicija (“zlatno pravilo financiranja”), da bi se ograničilo zaduživanje države. Ta su pravila fiskalne politike posebno važna kod onih ekonomija koje primjenjuju sustav fiksnog ili nekog drugog rigidnijeg tečajnog režima.

U slučaju promjene privrednoga ciklusa, ili iznenadnoga odljeva kapitalnih tokova, fiskalna bi politika morala djelovati anticiklički i stabilizirajuće.

Financijski sustav

Osnovni bi zadatak financijskog sustava bio stvarati uvjete za porast domaće štednje. U tom se kontekstu ukazuje na potrebu provođenja mirovinske reforme, razvitka domaćeg tržišta kapitala (obveznica i dionica), stvaranje preduvjeta za veća inozemna direktna ulaganja, i razvitak bankovnog sustava.

Za efikasniji bankovni sustav, potrebno je ojačati kontrolu (superviziju) banaka, ali i provesti legislativne promjene kojima bi se smanjili rizik naplate i kreditni rizik (bolja zaštita kreditora, efikasnije sudstvo, sustav informacija o dužnicima, itd.).

Monetarna i tečajna politika

Autori analiziraju primjenu režima deviznih tečajeva u dužem razdoblju. Zemlje Latinske Amerike primjenjivale su sve vrste deviznih režima, od fiksnog do plivajućeg, uključivši i potpunu “dolarizaciju”, i “valutni odbor”.

Za ovu skupinu zemalja karakteristično je da su se koristile deviznim tečajem kao “nominalnim sidrom” u stabilizacijskim programima. No, ti su se antiinflacijski programi pokazali neefikasima u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća, jednako, kao i antiinflacijski programi zasnovani na monetarnim nominalnim sidrima osamdesetim godinama. Stoga su formirane tri skupine ekonomija: one koje su se koristile “targetiranjem inflacije”; one koje su prešle na potpunu “dolarizaciju” i, naposljetku, Argentina s “valutnim odborom”. Poznato je sa kakvim je uspjehom primjenjivana monetarna i tečajna politika u Argentini i u drugim zemljama Latinske Amerike.

Ipak, poseban problem u odabiru modela monetarne politike u tim zemljama predstavlja njihova izloženost na eksterne šokove i kapitalne tokove, posebno portfolio investicije iz inozemstva. Zbog volatilnosti kapitalnih tokova, autori predlažu veću fleksibilnost tečajne politike (“upravljano plivanje”), ali uz zadržava-

vanje niske inflacije. Nizak stupanj stvarne neovisnosti središnjih banaka, utječe na veći stupanj prijenosa efekata deprecijacije na domaće cijene (“pass – through problem”). To je razlog zbog kojeg se predlaže kombinacija fleksibilnije tečajne politike, s targetiranjem inflacije.

Autori predlažu slobodnije korištenje kapitalnih kontrola na priljev kapitala, da bi se spriječila aprecijacija tečaja domaće valute i smanjivanje međunarodne konkurentnosti izvozne privrede. Također predlaže da se problem “bilanci banaka”, deviznih depozita u pasivi – na osnovi kojih se odobravaju krediti sektoru “neutrživih dobara”, kada se devizni rizik pretvara u kreditni rizik sektora “neutrživih dobara” – rješava povećanim izdvajanjima rezervacija banaka za pokriće potencijalnih gubitaka. Naposljetku, smatra se potrebnom “dedolarizacija” financijskog sustava, i to zato da bi se stvorila veća autonomija monetarne i tečajne politike središnje banke.

Liberalizacija vanjske trgovine

Za uspješnu vanjskotrgovinsku liberalizaciju potrebne su dvije pretpostavke: konkurentna razina deviznoga tečaja nacionalne valute i otklanjanje mjera uvozne supstitucije. Budući da su se mnoge zemlje koristile deviznim tečajem kao nominalnim sidrom u dezinflaciji, postoji “trade – off”, konflikt dva cilja makroekonomske politike: između kontrole inflacije i zadržavanja konkurentne (realne) razine deviznoga tečaja, koja je stimulativna za izvoznike.

Izvozna je orijentacija prijeko potrebna da bi se smanjila ovisnost nacionalnih gospodarstava o priljevu stranog kapitala (inozemnoj štednji), ali i da bi se ostvarile više stope ekonomskoga rasta. Da bi se to ostvarilo potrebne su odgovarajuće politike. Najvažnije je istaknuti usklađenost makroekonomske i tečajne politike, i mjere za povećanje međunarodne konkurentnosti.

Iz iskustva Latinske Amerike pokazalo se da ključnu ulogu za uspjeh trgovinske liberalizacije, kao dijela zdrave strategije razvitka, imaju makroekonomska i tečajna politika. Vlade su u svojim razvojnim politikama uglavnom primjenjivale kombinaciju politike stabilizacije na osnovi deviznog tečaja kao nominalnoga sidra i vanjskotrgovinske liberalizacije, iako su ta dva cilja konfliktna. Takva je nekonzistentna politika primjenjivana po političkoj inerciji, iako postoji dugoročni “trade – off”, sve dok ekonomska kriza ne bi izvršila pritisak za promjenu takve politike.

Posebno je zabrinjavajuća realna aprecijacija tečaja, u uvjetima brze trgovinske liberalizacije. Kako autori navode, uspješna trgovinska liberalizacija mora podići

na višu razinu dvije vrste relativnih cijena: cijene izvoznih proizvoda u odnosu na uvozne; i cijene izvoznih proizvoda u odnosu na cijene "neutrživih dobara". Smanjenje ili uklanjanje carinske zaštite djeluje na prvi skup relativnih cijena, a drugi ovisi o kretanju realnog tečaja valute. Ako dođe do realne aprecijacije tečaja istovremeno s trgovinskom liberalizacijom (povezano s otvaranjem kapitalnog računa), relativne će se cijene (izvoznih dobara u odnosu na "neutrživa dobra") pomaknuti se u neodgovarajućem smjeru. Tako će se stimulirati neefikasna i neodrživa alokacija resursa u korist proizvodnje "neutrživih dobara".

Posebno je zabrinjavajuća kombinacija trgovinske liberalizacije, aprecijacije tečaja i liberalizacije kapitalnih tijekova (opširnije vidjeti u, Edwards, 2001). Takva situacija može dovesti i do brze kumulacije vanjskoga duga, kada platna bilanca može postati osjetljiva na vanjske šokove, primjerice, na pojavu tzv. "sudden stops" fenomena (Calvo, Izquierdo and Talvi, 2002), iznenadni prestanak priljeva kapitala u zemlju. Stoga se preporučuje primjena kapitalnih kontrola na priljev kapitala, a odljev bi kapitala morao ostati liberaliziran.

Radi povećavanja međunarodne konkurentnosti mogu se poduzeti određene mjere: gospodarska diplomacija može osigurati pristup pojedinim tržištima; promotivne aktivnosti; mjere koje potiču "istraživanje i razvoj"; mehanizmi usmjerivanja "venture kapitala" u nove izvozničke kompanije; ali i direktne izvozne subvencije (u skladu sa "de minimis klauzulom" WTO-a); povrat plaćene carine na uvoz za izvoznike ("duty drawbacks") i aktivnosti za jačanje industrijskih klastera.

Političke pretpostavke za "reforme druge generacije"

Američki ekonomist Moses Naim (1994.) konceptualizirao je ekonomske reforme, kao liberalizaciju ekonomije u dvije faze: "reforme prve generacije" i "reforme druge generacije". Druga faza reformi predstavlja, u osnovi, izgradnju institucija moderne tržišne ekonomije.

Prioriteti su takve razvojne politike, u prvoj fazi - smanjivanje inflacije i obnova ekonomskoga rasta. U drugoj fazi - potrebno je povećati međunarodnu konkurentnost i održati makroekonomsku stabilnost. Strategije promjena u gospodarstvu u prvoj fazi, jesu: promjena makroekonomske politike; smanjivanje udjela države i ukidanje protekcionizma. U drugoj fazi reformi, potrebna je izgradnja tržišnih institucija; povećanje konkurentnosti privatnog sektora gospodarstva; reforme zdravstva, obrazovanja i ostalih javnih usluga i "izgradnja ekonomskih institucija kapitalizma".

Instrumenti kojima se provode "reforme prve generacije" jesu: značajno smanjivanje državnog proračuna i fiskalne reforme; liberalizacija cijena (tržišno

utvrđivanje deviznog tečaja i kamatnih stopa); liberalizacija vanjske trgovine i stranih ulaganja, deregulacija u privatnom sektoru; privatizacija. "Reforme druge generacije" koriste se sljedećimi instrumentima: reforma tržišta rada; reforma državne uprave; reorganizacija vlade (izvršne vlasti); unapređivanje regulatorne uloge države (u financijskom sektoru, antimonopolističko i antidampinško zakonodavstvo i institucije; regulacija javnih usluga, koje su privatizirane, i sl.). Koriste se, također, i poboljšanjem naplate fiskalnih prihoda; restrukturiranjem različitih sektora gospodarstva, i izgradnjom institucija za poticanje izvoza.

Političke su implikacije tih reformi diferencirane: kod "prve generacije reformi", rezultate se mogu lako identificirati od strane javnosti (elektorata) i efekti su veoma brzi. Kod "reformi druge generacije", javnost ne može lako identificirati rezultate, zato što su efekti tih reformi vidljivi tek na srednji i duži rok. U provedbi tih reformi, vlada se susreće sa različitim problemima. Kod "druge generacije reformi", reformska vlada poduzima napore da eliminira interese posebnih interesnih skupina, koje tome pužaju politički otpor.

Reforme "prve i druge generacije" u određenoj se mjeri podudaraju s mjerama koje je formulirao John Williamson u "Washingtonskom konsenzusu".

No, zanimljivo je da je Dani Rodrik (2002) formulirao deset dodatnih mjera razvojne politike, uz deset mjera ranije utvrđenih "Washingtonskim konsenzusom", pa je taj koncept razvitka i gospodarskih reformi nazvao "Dopunjenim Washingtonskim konsenzusom". Rodrik je model razvitka koji je bio utvrđen "Washingtonskim konsenzusom" dopunio sa sljedećih deset preporuka za vođenje razvojne politike: reforma pravnog i političkog sustava; izgradnja regulatornih institucija; mjere protiv korupcije; fleksibilnost tržišta rada; recepcija pravila WTO-a; uvođenje financijskih standarda i kodeksa; pažljiva liberalizacija kapitalnog računa platne bilance; primjena odgovarajućih režima deviznih tečajeva, koji nisu intermedijarni; uvođenje "mreže socijalne sigurnosti" i smanjivanje siromaštva. Evidentno je da su te dodatne mjere takvog karaktera da bi se mogle klasificirati kao "reforme druge generacije", i to zato što sadrže izgradnju pravnih, regulatornih i političkih institucija. Sa druge strane, neke su od tih mjera u funkciji uspješne realizacije "reformi prve generacije" (primjerice, "pažljiva liberalizacija kapitalnog računa" u funkciji je makroekonomske stabilnosti i stabilnosti financijskog sustava, koji se liberalizira u prvom fazi reformi.

Brojne su političke pretpostavke za uspjeh tih reformi, ali njihov obuhvat ovisi o konkretnoj situaciji u određenoj ekonomiji. Zbog brojnih diskusija, koje se ovoga trenutka vode u Hrvatskoj o ulozi države (državnog intervencionizma) u modernoj tržišnoj ekonomiji, potrebno je istaknuti kakva je uloga države u "reformama druge generacije". U osnovi, politike koje su primjenjivane u sklopu "Washingtonskog konsenzusa" imale su za posljedicu jačanje tržišta, a slabljenje države. "Reforme

druge generacije”, međutim, zahtijevaju jačanje uloge države u smislu jačanja regulacije, uloge sudstva u sklopu “vladavine prava”, i osiguravanje socijalne skrbi (osigurava država). Ukratko, u sklopu “reformi druge generacije” radi se o definiranju “male, ali efikasne države” u modernom tržišnom gospodarstvu. Inače, jačanje demokratskih (političkih) institucija i odgovarajući redoslijed reformi (šok – terapija ili strategija gradualizma), važne su pretpostavke za uspješnu realizaciju “reformi druge generacije”.

Konsenzus iz Monterreya

Osim spomenutih inicijativa za formuliranje novog modela razvitka, međunarodne su institucije (UN, MMF, Svjetska banka, WTO, UNCTAD i druge) organizirale na početku godine 2002. Međunarodnu konferenciju o financiranju razvitka u Meksiku (Monterrey), sa ciljem da se utvrde preporuke za zdrave politike razvitka za nerazvijene zemlje, ali i za tranzicijske ekonomije.

Skup predloženih mjera razvojne politike dobio je naziv “Konsenzus iz Monterreya” (United Nations, 2002), po uzoru na “Washingtonski konsenzus”. Taj je dokument imao ograničene efekte i mogao bi se shvatiti više kao međufaza u konceptualizaciji “Washingtonskog konsenzusa” na novim osnovama. Njegove osnovne preporuke bile su mobilizirati domaće financijske resurse za poticanje ekonomskoga rasta. Tako se konkretno daju ove preporuke:

Prvo, stvoriti uvjete da se mobilizira domaća štednja, iz javnih i privatnih izvora; podržavati adekvatnu razinu proizvodnih investicija i povećavati ljudske kapacitete. U tome je važna konzistentna ekonomska politika, povećavanje domaće proizvodnosti, smanjivanje “bijega kapitala” iz zemlje, ohrabrivanje privatnog sektora nacionalnog gospodarstva i stvaranje povoljnih uvjeta za privlačenje stranih investicija i pomoći.

Drugo, zdrave makroekonomske politike morale bi imati za cilj visoke stope ekonomskoga rasta, punu zaposlenost, iskorjenjivanje siromaštva, stabilnost cijena (zagovara se tzv. “ekonomika niske inflacije”), a sve to u uvjetima uravnoteženog budžeta i platne bilance. Uz odgovornu fiskalnu i monetarnu politiku, potreban je i odgovarajući režim deviznoga tečaja.

Treće, posebno se ističe potreba da se utvrdi srednjoročna fiskalna politika, ali i odgovorna socijalna politika, zatim je potrebno izgraditi tzv. “mreže socijalne sigurnosti” - pravedna i ravnomjerna raspodjela dohotka i borba protiv siromaštva.

Četvrto, posebna se pažnja poklanja poticanju privatnih inozemnih ulaganja u nerazvijene i tranzicijske zemlje. Pritome, se upozorava na potrebu ograničavanja

kratkoročnih tokova (špekulativnog) kapitala, ali i na potrebu da se na uređen i postupni način liberaliziraju kapitalni tijekovi, koji su usklađeni s razvojnim ciljevima tih zemalja.

Peto, liberalizacija trgovinskih tijekova i ugovori o zonama slobodne trgovine označeni su kao pokretači ekonomskoga razvitka u uvjetima globalizacije.

Šesto, posebno poglavlje “Konsenzusa” bavi se problemima tzv. “pomoći za razvoj” nerazvijenim zemljama, ali i većom ulogom u razvitku tih zemalja razvojnih banaka, multilateralnih i regionalnih. U tom smislu, navode se problemi otpisa vanjskih dugova nerazvijenim zemljama, posebice kod prezaduženih siromašnih zemalja.

Međunarodni monetarni fond bio je pozvan da pojača tzv. “nadzor nad ekonomskim politikama svojih članica” (“Fund surveillance”) i da uspostavi “sustav za rano upozoravanje” (“early warning system”), koji bi djelovao u prevenciji financijskih kriza; a MMF se poziva i da pruža savjetodavne usluge nositeljima ekonomske politike i da daje financijsku pomoć.

Mišljenja smo da je vrijednost i značenje “Konsenzusa iz Monterreya” više bilo u funkciji pripreme promjene neoliberalne ekonomske politike u smjeru izgradnje novoga modela razvitka, koji više odgovara zemljama s razvojnim problemima, posebno tranzicijskim ekonomijama.

“Post – Washingtonski konsenzus” i novi razvojni model Hrvatske

Kakve zaključke možemo izvući iz prethodne analize novog razvojnoga modela “Post – Washingtonskog konsenzusa”, koji još uvijek nije sasvim definiran, ali predstavlja relativno dobru rekonceptualizaciju dosadašnjeg modela razvitka? Koji je primarni cilj ekonomskoga rasta, “makroekonomske politike”, odnosno, bolje rečeno, nove “razvojne politike”? Kakav model razvitka moramo primijeniti u Hrvatskoj? Je li to neoliberalni model? Kako nastaviti s reformama? Je li gradualizam dobar razvojni model u redoslijedu reformi?

Ciljevi nove razvojne politike

Razvojna politika za koju se zalažemo ima dva glavna cilja: prvo, to je “rast BDP po stanovniku”, tzv. “intenzivni ekonomski rast” (o tome, opširnije u: Jones, 2003). Za Hrvatsku se taj cilj može definirati kao što brže približavanje,

“konvergenciju BDP po stanovniku prosjeku zemalja EU”; i drugo, ostvarivanje strukturnih promjena u “raspodjeli dohotka”, kada dolazi do ravnomjerne raspodjele rasta proizvodnje na ukupno stanovništvo. Ukratko, to su “ekonomski rast” i “blagostanje naroda”.

Hrvatskoj je potrebna promjena ekonomske filozofije, nova razvojna paradigma (slično misle brojni drugi hrvatski ekonomisti, primjerice: Družić, 2003.; Lokin, 2003.; Lasić, 2003.; Nikić, 2003.; Stipetić, 2003.; Vojnić i Veselica, 2003.). Potreban je novi koncept, alternativni model razvitka, ali takav kakav je primjeren “maloj otvorenoj ekonomiji” u uvjetima ekonomske globalizacije. Potreban je zaokret od “neoliberalnog koncepta”, od primjene “Washingtonskog konsenzusa”, prema ideji usklađenog djelovanja slobodnog tržišta i efikasnije državne regulacije.

Redosljed reformi

Redosljed reformi (“sequencing”) mora ovisiti o objektivnoj ocjeni stanja u nacionalnom gospodarstvu, ovisiti o vrsti i magnitudi distorzija u ekonomiji. To je osobito važno u sklopu procesa “nominalne” i “realne konvergencije” hrvatske privrede privredama Europske unije, i u sklopu procesa kasnijeg ulaska Hrvatske u EMU (Duisenberg, 2001; Kroeger, 2002). Strategiju gradualizma smatramo optimalnom strategijom razvitka Hrvatske.

Model konsenzusa za brži razvitak Hrvatske

U hrvatskom političkom prostoru postoje su različiti “rascjepi”, podjele društva po određenim kriterijima. Uz teritorijalno–kulturni rascjep “centar–periferija”, postoji i ideološki rascjep “tradicionalizam–modernizam” (Zakošek, 2003.), ali se nama čini da u ovome trenutku u hrvatskome društvu prevladavaju tzv. “socioekonomski rascjepi” kao posljedica primjene ekonomskog neoliberalizma, u proteklome desetljeću.

Primarni rascjep postoji između “dobitnika” i “gubitnika” u procesu tzv. “pretvorbe”. Drugi rascjepi mogu se klasificirati na relaciji “rad–kapital”, “egalitarizam–poduzetnička orijentacija”, ili, naposljetku, rascjep “državna intervencija–slobodno tržište”.

Uzimajući u obzir postojeće “rascjepe” u hrvatskome društvu, i činjenicu da je Hrvatska mala zemlja, čini se da bi se za uspješnu realizaciju novog razvojnoga

modela, radi rješavanja ozbiljnih razvojnih problema – kao prijelaznim, vremenski veoma ograničenim modelom društvenog konsenzusa – moglo koristiti modelom “konsocijacijske demokracije” (opširnije u: Lijphart, 1992.).

Potreba rekonceptualizacije modela razvitka

Amartya Sen ukazuje na potrebu da se razvitku pristupi s više stajališta. Takav pristup “sveobuhvatnog okvira razvoja” zagovara i James Wolfensohn, predsjednik Svjetske banke. Ukratko, takav pristup odbacuje podjeljeni pogled na proces razvitka, primjerice usmjerenost samo na liberalizaciju ili na neki drugi parcijalni proces. Potreban je integrirani i višestrani pristup sa ciljem ostvarivanja istovremenog napretka na različitim područjima i u različitim institucijama koje osnažuju jedna drugu (Sen, 2002).

Hrvatska je ostvarila visoke stope ekonomskoga rasta, i to uz nisku inflaciju. Ali, takav ekonomski rast nije dao doprinos porastu zaposlenosti (“jobless recovery”). Najvažnije dostignuće “stabilizacijske politike” bila je niska inflacija. Zanimljiva je teza da je hrvatski ekonomski program iz godine 1993. bio “antiinflacijski”, ali ne i “stabilizacijski”, pa je inicijalno određivanje tečaja (na nominalnoj razini 4,444) nehotice uzrokovalo deflaciju, a bila je potaknuta i aprecijacija tečaja (Jurković, 2003.). No, može se konstatirati kako su sve tranzicijske ekonomije također ostvarile niske stope inflacije (Podkaminer, 2003). To više nije problem. Visoki trgovinski deficit, međutim, razina hrvatskoga vanjskoga duga, i stopa nezaposlenosti nalažu primjenu novog modela gospodarskoga razvitka. Posebno je važno djelovati na smanjivanje nezaposlenosti, a to i jest primarni cilj hrvatske razvojne politike. Svjetska je banka, također, istaknula smanjivanje nezaposlenosti kao primarni cilj srednjoročne razvojne politike (Svjetska banka, 2003).

Nesporan je zaključak da je Hrvatskoj potrebno više reformi, ali “reformi druge generacije”. Potrebne su promjene, a ne kontinuitet razvojne politike. Potreban je nov razvojni model, alternativna ekonomska politika. Model izvozne orijentacije, uz liberalizaciju uvoza i reindustrijalizaciju Hrvatske, mogući je model produženja dinamike gospodarskoga rasta u Hrvatskoj. Povećanje međunarodne konkurentnosti i obnova domaće industrije usmjerene na više faze prerade i tehnološkoga razvitka usmjerenih na izvoz moraju biti osnova za održiv ekonomski razvitak Hrvatske (o tome opširnije u: Gligorov i Vidović, 2002.).

Model razvitka koji se neprekidno primjenjuje od godine 1993., zasniva se na makroekonomskoj stabilizaciji, i to koristeći se deviznim tečajem kao nominalnim sidrom. Strukturne reforme – s primarnim ciljem smanjivanja visoke nezaposle-

nosti – bile su ostavljene za kasniju fazu. Prioritet takve razvojne politike bilo je smanjivanje inflacije. Budući da između kontrole inflacije i održavanja međunarodne konkurentnosti nacionalnog gospodarstva postoji dugoročni “trade – off”, u uvjetima niske inflacije ostvaren je visok trgovinski deficit, i kao posljedica toga i deficit tekućeg računa platne bilance. Neusklađenost politike stabilizacije sa trgovinskom liberalizacijom uzrokovala je prekomjeran uvoz i rast deficita platne bilance. Relativne cijene pomaknule su se u neodgovarajućem smjeru, zbog aprecijacije tečaja kune i smanjenja carinske zaštite (nakon ulaska Hrvatske u WTO i CEFTA). To je dovelo do neefikasne alokacije resursa i uvezno ovisne strukture hrvatske privrede.

Strukturne reforme hrvatskoga gospodarstva još uvijek nisu završene (Landesmann, 2000; Družić, 2003). Loše provedena privatizacija, osnovni je pokretač razvojne krize modela (Franičević, 2002). Takav model tranzicije nije uspio generirati održiv ekonomski rast. To je dovelo do nekoliko razvojnih kriza, na koje ću podsjetiti: godine 1997. – “kriza platne bilance”; 1998. – “druga bankovna kriza”; 1999. – recesija, negativna stopa rasta BDP, i izraziti porast nezaposlenosti, a 1998.-1999. – “nelikvidnost globalnog sustava”, kada je nelikvidnost iznosila oko 25 milijardi kuna. Nakon toga, ostvarene su visoke stope rasta BDP, ali na osnovi javnih investicija i privatne potrošnje, na osnovi kreditne ekspanzije banaka. Tako su ostvareni visok deficit vanjskotrgovinske i platne bilance, i brzi porast vanjskog zaduživanja, zbog čega je platna bilanca osjetljivija na eksterne šokove (“sudden stops” fenomen).

Netransparentna privatizacija i brza liberalizacija – uz slabu državnu regulaciju – dovele su do stvaranja elemenata “ekonomije zasnovane na traženju rente” (“rent – seeking economy”), koja je sputavala proizvodnju, izvoz i ekonomski rast.

Izvozna je orijentacija prijeko potrebna da bi se smanjila ovisnost hrvatskoga gospodarstva o priljevu stranog kapitala (inozemnim kreditima), ali i da bi se ostvarile više stope ekonomskoga rasta. Da bi se to ostvarilo potrebne su odgovarajuće politike, koje su usmjerene na povećanje izvoza roba i usluga. Najvažniji su usklađenost makroekonomske i tečajne politike i mjere za povećanje međunarodne konkurentnosti hrvatskoga gospodarstva.

Primjena “Post – Washingtonskog konsenzusa” na novu hrvatsku razvojnu politiku

Koje se to konkretne preporuke “Post–Washingtonskog konsenzusa” mogu primijeniti u hrvatskoj politici razvitka ?

Konkretno, jačanje regulatornih funkcija (hrvatske) države važna je pretpostavka za uspješnu realizaciju "reformi druge generacije". S time su povezane i određene političke reforme (demokratizacija). U modernim je društvima, moguće postojanje "političkih prepreka" ekonomskom rastu. U osnovi, radi se o tome dopušta li sustav rentu, dohodak bez rada i zasluga za proizvodni učinak ("rent-seeking economy"), koji djeluje protiv ekonomskog rasta i može ga ugušiti? Takav ekonomski (i politički) sustav dopušta da se stvaraju unutarnji politički savezi, "redistribucijske koalicije" (termin je iskovao poznati politolog Mancur Olson) za preraspodjelu društvenog dohotka, i to mehanizmom ograničivanja slobodne konkurencije (stvaranje neformalnih kartela, monopola, duopola ili oligopola), relativnim cijenama proizvoda i faktora (primjerice, "lobi uvoznika", ili/i "financijski, bankovni karteli"), otplatom dužničkih obveza ("lobi dužnika") i direktnim davanjima (različite subvencije). Pojedine interesne skupine nastoje osigurati rentu, traže prihode koji su veći od vrijednosti njihovih vlastitih doprinosa društvu (o teoriji "interesnih skupina", opširnije u: McLean, 1997; Petak, 2001). Uvođenjem rentnih davanja stvara se problem utjecaja raspodjele dohotka na ekonomski rast. "Redistribucijske koalicije" žele osigurati rentu, izjedaju postojeći dohodak, ograničuju proizvodnju i poduzetnost, i mogu dramatično smanjiti stopu rasta. Takvim sustavom redistribucije upravlja država - propisivanjem i upravljanjem gospodarskim sustavom, i mjerama utjecaja na raspodjelu društvenog dohotka. Ponašanje države u gospodarstvu, u takvim "rent - seeking ekonomijama", određeno je ulaskom nositelja državne vlasti u saveze sa vlasničkim skupinama u društvu. Zbog toga oni čine "redistribucijsku koaliciju", kojoj su suprotstavljeni interesi vezani uz proizvodnju, inovacije i ekonomski rast. Ukratko, odnos države prema ekonomskom rastu uvijek je bio ključan. Zbog togaje veoma važno postojanje javne vlasti, države, otvorene prema proizvodnim slojevima društva, a koja ovisi o njihovoj podršci i koja aktivno djeluje na uklanjanje političkih prepreka za intenzivan ekonomski rast. Politički sustav (efikasna država) mora ukloniti nastojanje pojedinih interesnih skupina da osiguraju rentu. To je osnovni sadržaj "reformi druge generacije". U modernim demokracijama, sustav državne vlasti zasniva se na ustavnom konceptu "podjele vlasti", i "uzajamne ravnoteže i provjere" svih ogranaka državne vlasti. U tome okviru, vladavina prava i neovisnost sudbene vlasti pretpostavke su slobodnoga tržišta i ekonomskoga rasta (kada djeluje De Sotov "misterij kapitala". Opširnije u: De Soto, (2001.). Isto je tako, radi makroekonomske stabilnosti, potrebna ustavna garancija neovisnosti monetarne vlasti. Cilj takvog demokratskoga političkoga sustava mora biti uklanjanje političkih prepreka za djelovanje tržišne ekonomije i slobodnog poduzetništva.

Druge se preporuke, primjerice, tiču načela fiskalne politike u sklopu "Post-Washingtonskog konsenzusa". Preporuke ukazuju na potrebu kontrole javnoga duga i fiskalnoga deficita, da bi se fiskalna politika mogla primijeniti anticiklički.

U financijskom su sustavu korisne preporuke za povećanje domaće štednje, za izgradnju konkurentskog bankovnog sustava, i za jačanje nadzora nad komercijalnim bankama.

Nova načela monetarne i tečajne politike i liberalizacije trgovine posebno su zanimljiva za hrvatsku razvojnu politiku. Predlaže se fleksibilnija tečajna politika, u uvjetima volatilnih kapitalnih tijekova. Upravljanje tečajnom politikom na način da se ostvare poželjne relativne cijene nije jednostavan zadatak. Brojne su empiričke analize i literatura o izboru najboljeg tečajnog režima (Alesina and Wagner, 2003.; Frenkel, 2003.; Calvo and Mishkin, 2003.). Visok stupanj stvarne neovisnosti središnje hrvatske banke (HNB), utječe na niži stupanj prijenosa efekata deprecijacije kune na domaće cijene ("pass – through problem"; o čemu opširnije vidjeti u: Billmeier and Bonato, 2002). To je razlog zbog kojeg predlažemo da se u Hrvatskoj primijeni kombinacija fleksibilnije tečajne politike, s targetiranjem inflacije (opširnije u: Ho and McCauley, 2003.; Fraga, Goldfajn and Minella, 2003.; Giannoni and Woodford, 2003.), ali uz korištenje kapitalnih kontrola, radi sprečavanja krize (opširnije u: Edwards, 2001). Takva je strategija monetarne politike dala izvrsne rezultate u proteklome desetljeću (Corbo, Landerretche and Hebbel, 2001). No, Hrvatska narodna banka mora pripremiti prijeko potrebne tehničke pretpostavke za prijelaz na novi model monetarne politike (opširnije u: Schaechter, Stone and Zelmer, 2000.).

U Hrvatskoj nisu primjenjivane kapitalne restrikcije na priljev kapitala (posebno, po osnovi zaduživanja u inozemstvu) da bi se spriječili aprecijacija tečaja domaće valute i smanjivanje međunarodne konkurentnosti izvozne privrede. Stoga se zalažemo za primjenu kapitalnih kontrola, zasnovanih na indirektnim cjenovnim mehanizmima, i to zato da bi se zaustavio daljni porast vanjskog zaduženja Hrvatske, koje na svršetku godine 2003. iznosi oko 21 milijardu USD.

Preporuke za povećanje "rezervacija" banaka za pokriće potencijalnih gubitaka, u slučaju kada bi se "tečajni rizik" (zbog deprecijacije i u uvjetima "eurizacije" pasive bankovnog sustava) transformirao u "kreditni rizik", veoma su korisne (primjerice, slične preporuke su bile formulirane u: Radošević, 2001). Osobito je važna odgovarajuća kombinacija ("policy mix") između fiskalne i monetarne politike.

Naposljetku, posebno je važno u hrvatsku razvojnu politiku uklopiti i načela ravnomjernije distribucije dohotka i imovine, i smanjivanje siromaštva. To je posebno važno kada se uzme u obzir asimetrična razdioba dohotka i imovine među ekonomsko–socijalnim skupinama hrvatskoga stanovništva. Naime, oko 45% ukupnoga stanovništva prisvaja gotovo 80% bruto dohotka; ili, gornja trećina stanovništva kontrolira oko 73% ukupne imovine (Sever i Drezgić, 2003.).

Takav nov razvojni model, međutim, uključuje druge oblike suradnje Hrvatske s Međunarodnim monetarnim fondom (kritički osvrt na politiku MMF u

Hrvatskoj, vidjeti: Zdunić, Radošević et al., 2001. i u: Stojanov i Medić, 2001. Kritiku politike MMF, vidjeti u: Stiglitz, 2002.). Posebna je vrijednost spomenute kritike neoliberalnog modela ekonomske politike u Hrvatskoj koju je dala skupina hrvatskih ekonomista (Zdunić, Radošević et al., 2001.), to što je taj dokument bio izrađen (u veljači godine 2001.) prije sloma Argentine (na svršetku godine 2001.), ali i prije Stiglitzove kritike ekonomskog neoliberalizma MMF (u srpnju godine 2002.). U to je vrijeme taj dokument bio odbačen bez rasprave, a poslije ga je sustavno ignorirala, hrvatska izvršna i monetarna vlast. Zanimljivo je, međutim, kako je poslije tadašnji ekonomski savjetnik hrvatske Vlade iznio konkretne prijedloge za značajnu promjenu postojeće ekonomske politike (Bokroš, 2002.). To nije bilo prihvaćeno, pa je bio zadržan kontinuitet privredne politike. Drugi konceptijski nesporazum u vezi s dinamikom hrvatskih ekonomskih reformi nastao je između skupine hrvatskih ekonomista (predstavnik hrvatske izvršne i monetarne vlasti, te "Ekonomije Moderne") koji su se zalagali za što brže "unilateralno" uvođenje EUR i napuštanje kune, kao hrvatske nacionalne valute (šire obrazloženje ovoga koncepta dano je nešto poslije, a nalazi se u: Vujčić et al., 2002.), i skupine hrvatskih nezavisnih razvojnih ekonomista i ekonomskih savjetnika predsjednika Republike Hrvatske (opširnije vidjeti u: Radošević, Zdunić, 2001.) koji su se zalagali za postupno napuštanje monetarnog suvereniteta i "gradualističko" uvođenje EUR prema kriterijima Europske unije (i EMU). Taj je konceptijski "sukob" bio razriješen javnim uplitanjem predstavnika Europske središnje banke (Duisenberg, 2001.; ovdje je sustavno obrazložen koncept ECB u vezi s gospodarskom "konvergencijom") i predstavnika Europske komisije (Kroeger, 2002). Ti su predstavnici podržali drugu skupinu hrvatskih ekonomista, pa su ocijenili neprihvatljivom unilateralu eurizaciju neke od tranzicijskih zemalja koje još nemaju formalni status članice EU, na osnovama "šok-terapije", a bez prethodne primjene prijelaznog monetarnog i tečajnog sustava (ERM2). Takva je strategija konvergencije i postupne eurizacije EU i ECB još više problematizirana novijim stajalištima Europske unije (opširnije u: Kowalewski, 2003.). No, usprkos tome, Hrvatskoj i danas nedostaje jasna strategija konvergencije, odnosno strategija srednjoročne monetarne i tečajne politike do ulaska u Europsku uniju i EMU. Takva strategija, ipak, može biti samo dio šireg razvojnog koncepta koji se mora formulirati na osnovama novog modela, polazeći od globalnih kretanja u rekonceptualizaciji modela gospodarskog i socijalnog razvitka zemalja u tranziciji.

Naposljetku, nova bi razvojna strategija morala imati osnovne značajke koncepta "vlastitosti" ("country ownership") ekonomskog programa svake zemlje (Boughton and Mourmouras, 2002.), jer su najuspješnije tranzicijske ekonomije svoje razvojne uspjehe ostvarile na osnovi vlastitih, autohtonih programa ekonomskog razvitka, koji odgovaraju konkretnim prilikama u toj zemlji, a prihvaćeni su na osnovi društvenog konsenzusa (primjerice, Slovenija; opširnije u: Mencinger, 2002.).

No, veoma se vjerojatno, po našem mišljenju, može očekivati da će tzv. “politička inercija” u Hrvatskoj djelovati na kontinuitet postojećeg razvojnog modela, kao i kod drugih zemalja, sve dok ne nastupi prijeka potreba njegove promjene, kada dinamika ekonomskih, političkih i socijalnih kretanja više neće ostaviti druge alternative.

IZVORI

1. Alesina Alberto and Wagner Alexander, (2003): Choosing (and Reneging on) Exchange Rate Regimes; NBER Working Paper Series No. 9809; Cambridge, MA; June 2003; www.nber.com
2. Amartya Sen, (2002): Razvoj kao sloboda; F. Višnjić; Beograd
3. Agenor Pierre - Richard and Montiel Peter, (1996): Development Macroeconomics; Princeton University Press; Princeton, New Jersey
4. Billmeier Andreas and Leo Bonato, (2002): Exchange Rate Pass – Through and Monetary Policy in Croatia; IMF Working Paper; WP/02/7109; Washington DC; June 2002; www.imf.org
5. Bokroš Lajoš, (2002): Hrvati ne znaju u koliko su teškoj ekonomskoj situaciji; Nacional; Zagreb; 30. travnja 2002.
6. Borozan Đula, (2001): Suština suvremenih makroekonomskih teorija; objavljeno u zborniku radova sa Druge znanstvene konferencije Katedri za ekonomsku teoriju Ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj; Osijek
7. Boughton M. James and Mourmouras Alex, (2002): Is Policy Ownership An Operational Concept ?; IMF Working paper; WP/02/72; Washington DC; April 2002; www.imf.org
8. Calvo A. Gullermo, Izquierdo Alejandro and Talvi Ernesto, (2002): Sudden Stops, the Real Exchange Rate and Fiscal Sustainability: Argentina Lessons; Inter – American Development Bank; Fortaleza; Brasil; July 9, 2002; www.iadb.org
9. Calvo A. Gullermo and Mishkin S. Frederic, (2003): The Mirage of Exchange Rate Regimes for Emerging Market Economies; NBER Working Paper Series No. 9808; Cambridge, MA; June 2003; www.nber.com
10. Corbo Vittorio, Landerretche Oscar and Hebbel Klaus Schmidt, (2001): Assessing Inflation Targeting After A Decade of World Experience; ÖNB Working Paper 51; Österreichische Nationalbank; Vienna; September 8, 2001

11. Družić Gordana, (2001): Kriza hrvatskog gospodarstva i ekonomska politika; Golden Marketing; Zagreb
12. Družić Gordana, (2003): Gospodarska i socijalna zbilja Hrvatske – stanje i mogućnosti; zbornik radova “Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini”; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.- 14. studenoga 2003. godine; Zagreb
13. Duisenberg F. Willem, (2001): Europska središnja banka i proces pristupanja; govor dr. Willema F. Duisenberga, predsjednika Europske središnje banke, na Frankfurtskom europskom bankarskom kongresu, u Frankfurtu na Majni, “Alte Oper”; ECB; Frankfurt; 23. studenog 2001.; www.ecb.org
14. The Economist, (2003): Wanted: A New Regional Agenda for Economic Growth in Latin America; London; April 26th, 2003, pp 43 – 45; www.economist.com
15. Edwards Sebastian, (2001): Exchange Rate Regimes, Capital Flows and Crisis Prevention; NBER Working Paper Series No. 8529; Cambridge, MA; October 2001; www.nber.com
16. Ekonomski institut Zagreb, (2002): Prijedlog strategije razvitka Republike Hrvatske “Hrvatska u 21. stoljeću” - sastavnica “Makroekonomija”; Vlada Republike Hrvatske; kolovoza 2002.; Zagreb
17. Fischer Stanley and Sahay Ratna, (2000): The Transition Economies After Ten Years; IMF Working paper; WP/00/30; Washington DC; February 2000; www.imf.org
18. Fraga Arminio, Goldfajn Ilan and Minella Andre, (2003): Inflation Targeting in Emerging Economies; NBER Working Paper Series No. 10019; Cambridge, MA; October 2003; www.nber.com
19. Franičević Vojmir, (2002): Politička i moralna ekonomija hrvatske tranzicije; Politička misao; godina 39., broj 1.; Fakultet političkih znanosti; Zagreb
20. Frankel A. Jeffrey, (2003) Experience of and Lessons from Exchange Rate Regimes in Emerging Economies; NBER Working Paper Series No. 10032; Cambridge, MA; October 2003; www.nber.com
21. Giannoni P- Marc and Woodford Michael, (2003): Optimal Inflation Targeting Rules; NBER Working Paper Series No. 9939; Cambridge, MA; August 2003; www.nber.com
22. Gligorov Vladimir i Hermina Vidović, (2002): Novi gospodarski razvoj i konkurentnost hrvatske prerađivačke industrije; Bečki institut za međunarodna ekonomska istraživanja (WIIW); Beč; Listopad 2002.; www.predsjednik.hr
23. Gray John, (1999): Liberalizam; Politička kultura; Zagreb

24. Gray John, (2000): *Two Faces of Liberalism*; The New Press; New York
25. Gray John, (2002): *Lažna zora – Iluzije globalnog kapitalizma*; Masmedia; Zagreb
26. Hernando de Soto, (2001): *The Mystery of Capital – Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*; Black Swan Publishers; London
27. Hillier Brian, (1995): *The Macroeconomic Debate – Models of the Closed and Open Economy*; Blacwell; Oxford
28. Ho Corinne and McCauley Robert, (2003): *Living with Flexible Exchange Rates: Issues and Recent Experience in Inflation Targeting Emerging Market Economies*; Bank for International Settlements; BIS Working Paper No. 130; Basel; February 2003; www.bis.org
29. Jones L. Eric, (2003): *Ekonomski rast u svjetskoj povijesti; Politička kultura*; Zagreb
30. Jurković Pero, (2003): *Nek' se i to zna; Privredni vjesnik*; Zagreb; Godina L; broj 3325; 27. listopada 2003.
31. Kowalewski Pawel, (2003): *EU Signals Reservations About Early Expansion of Euro Area*; WIIW Monthly Report No. 6/03; WIIW, Vienna; June 2003; www.wiiv.ac.at
32. Kroeger Juergen, (2002): *Integracija zemalja koje žele pristupiti u EU i Europsku monetarnu uniju – pledoaje za realističko pristupanje*; predavanje održano u organizaciji Zaklade “Hans Seidel”; u Zagrebu; 12. travnja 2002.
33. Kuczynski and Williamson John, (2003): *After the Washington Consensus – Restarting Growth and Reform in Latin America*; Institute for International Economics; Washington DC; March 2003
34. Landesmann Michael et al., (2000): *Structural Developments in Central and Eastern Europe*; WIIW; Vienna; March 2000
35. Lasić Vladimir, (2003): *Hrvatskoj treba uravnotežena ekonomska politika i strategija razvitka*; zbornik radova “Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini”; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.-14. studenoga 2003. godine; Zagreb
36. Lijphart Arend, (1992): *Demokracija u pluralnim društvima*; Globus – Školska knjiga; Zagreb
37. Lokin Branimir, (2003): *Nova gospodarska paradigma*; zbornik radova “Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini”; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.-14. studenoga 2003. godine; Zagreb
38. McLean Ian, (1997): *Uvod u javni izbor*; Fakultet političkih znanosti; Zagreb

39. Medić Đuro i Stojanov Dragoljub, (2001): Makroekonomske teorije i politike u globalnoj ekonomiji; Ekonomski fakultet; Sarajevo
40. Mencinger Jože, (2002): The Benefits of Ignoring IMF; Ekonomski pregled; broj 3 - 4.; Zagreb
41. Močnik Rastko, (1999): Tri teorije: ideologija, nacija, institucija; Državna založba; Ljubljana
42. Mohsin S. Khan and Sharma Sunil, (2001): IMF Conditionality and Country Ownership of Programs; IMF Working paper; WP/01/142; Washington DC; September 2001; www.imf.org
43. Naim Moses, (1994): Latin America: The Second Stage of Reform; Journal of Democracy; No. 4; October;
44. Nikić Gorazd, (2003): Gospodarski rast Hrvatske i politika tečaja; zbornik radova "Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini"; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.- 14. studenoga 2003. godine; Inženjerski biro, Zagreb
45. Novak Janez, (2003): Slovenian Exchange Rate Policy; WIIW Monthly Report No. 6/03; WIIW, Vienna; June 2003
46. Petak Zdravko, (2001): Javna dobra i političko odlučivanje; Fakultet političkih znanosti; Zagreb
47. Podkaminer Leon et al., (2003): Transition Countries Resist Global Slowdown: Productivity Gains Offset Effects of Appreciation; WIIW Research Reports No. 293; WIIW; Vienna; February 2003
48. Radošević Dubravko, (1996): Ekonomski rast i izvoz, "Privredna kretanja i ekonomska politika", Ministarstvo financija i Ekonomski institut Zagreb; Zagreb, broj 53.
49. Radošević Dubravko, (2001): Odgovornost Hrvatske narodne banke i transparentnost njezine monetarne politike; "Računovodstvo, Revizija i Financije"; RRIF; Zagreb, broj 8.
50. Radošević Dubravko i Zdunić Stjepan, (2001): Teze za strategiju regionalnog povezivanja i pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji; objavljeno u zborniku sa IX. tradicionalnog savjetovanja Hrvatskog društva ekonomista "Ekonomska politika Hrvatske u 2002. godini"; Inženjerski biro; Zagreb.
51. Radošević Dubravko, (2002): Socijalne restrikcije: demokratski legitimitet i društveni konsenzus u uvjetima ekonomske recesije; Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb; Vol. 52.; broj 1.
52. Ramachandran Narayan, (2003): The Washington Consensus Fades Into History; Financial Times; London; August 4, 2003; www.ft.com

53. Richter Sandor, (1997): Hungary – Medium and Long – Term Economic Prospects; WIIW; Vienna
54. Rodrik Dani, (2002): After Neoliberalism, What ?; Remarks at the BNDES Seminar on “New Paths of Development”; Rio de Janeiro; September 12 – 13
55. Rodrik Dani, (2003): Growth Strategies; National Bureau of Economic Research; NBER Working Paper Series No. 10050; Cambridge, MA; October 2003; www.nber.com
56. Schaechter Andrea, Stone R. Mark and Zelmer Mark, (2000): Adopting Inflation Targeting: Practical Issues for Emerging Countries; IMF Occasional paper No. 202; Washington DC; www.imf.org
57. Sever Ivo i Saša Drezgić (2003): Konceptija i strategija socijalnih odnosa u hrvatskom društvu - distribucija dohotka i imovine; objavljeno u zborniku radova sa znanstvenog skupa HAZU održanog 27. svibnja 2003. godine pod nazivom “Pristup strategiji ekonomskog razvoja Hrvatske”; “Ekonomija”; RIFIN; Zagreb; godina 10.; broj 1; svibnja 2003. godine.
58. Stiglitz E. Joseph, (2002): Globalization and Its Discontents; W.W. Norton and Company; New York
59. Stipetić Vladimir, (2003): Hrvatsko gospodarstvo u 20. stoljeću, globalizacija i pogled u budućnost; zbornik radova “Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini”; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.- 14. studenoga 2003. godine; Zagreb
60. Sundać Dragomir i Nikolovska Natalija, (2001): Scenarij za ekonomski slom zemalja u tranziciji; IBC; Rijeka
61. Vojnić Dragomir i Veselica Vladimir, (2003): Zemlje u tranziciji i Europska unija – Gdje je Hrvatska ?; zbornik radova “Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini”; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.- 14. studenoga 2003. godine; Inženjerski biro, Zagreb
62. United Nations, (2002): Report of the International Conference on Financing for Development; Monterrey; Mexico; 18 – 22 March, 2002; www.un.org/esa/ffd/aconf198-11.pdf
63. Vujčić Boris et al., (2002): Euro ; Masmedia; Zagreb
64. Williamson John, (1991): The Economic Opening of Eastern Europe; Institute for International Economics; Washington DC; May 1991
65. The World Bank, (1997): The State in a Changing World; World Development Report; IBRD; Washington DC; June 1997; www.worldbank.org
66. The World Bank, (2003): Croatia: Country Economic Memorandum – A Strategy for Growth through European Integration; Volume I. and II.; Washington DC; July 2003; www.worldbank.org

67. Zakošek Nenad, (2002): Politički sustav Hrvatske; Fakultet političkih znanosti; Zagreb
68. Zdunić Stjepan, Radošević Dubravko et. al., (2001): Prosudba Memoranduma o ekonomskoj i financijskoj politici hrvatske Vlade i HNB upućen Međunarodnom monetarnom fondu; Ured predsjednika Republike Hrvatske; Zagreb; 28. veljače 2001., www.predsjednik.hr
69. Zdunić Stjepan, (2003): Relativne cijene, tečaj i konkurentnost hrvatskoga gospodarstva; zbornik radova "Ekonomska politika Hrvatske u 2004. godini"; 11. Tradicionalno savjetovanje Hrvatskog društva ekonomista; 12.- 14. studenoga 2003. godine; Zagreb

NEW GROWTH STRATEGY: POST – WASHINGTON CONSENSUS ?

Summary

The author considers the changes in the model of economic and social development, well known under the name "Washington Consensus", as formulated by John Williamson from the Washington Institute of International Economics. Based on its ten-year application in Latin America, but with smaller supplements, the model has been also critically valorized in post-communist, transitional economies. A group of (Latin) American economists analyzed the model application in Latin America and worked out specific suggestions for economic policy decision makers. Mentioned suggestions supplement developmental model to such extent that it could be considered as a new model of development. The authors named such a new model of economic and social development the "Post-Washington Consensus". The author of this paper considers main aspects of the new model of development, as well as specific implications it could have on the Croatian model of economic and social development. The conclusion is that the existing Croatian model of development needs to be reconceptualized on the basic statements of the "Post-Washington Consensus".